

Orjakauppa Suomen historiassa

Jukka Korpela: Idän orjakauppa keskiajalla. Ihmisryöstöt Suomesta ja Karjalasta. Historiallisia Toimituksia 266. SKS 2014. 286 s. ISBN 978-952-222-590-0.

Vallitsevan historiakäsityksen mukaan suomalainen yhteiskunta on varhaiskeskiajalta saakka ollut suhteellisen tasa-arvoinen, eikä orjuutta olisi esiintynyt ainakaan enää Ruotsin kuningaskunnan muodostumisen jälkeen. Itä-Suomen yliopiston yleisen historian professori Jukka Korpelan mukaan näkemys on väärä, sillä orjakaupan laajuuden ja yleisyyden huomioon ottaen Suomi ei ole voinut olla siitä sivussa, huolimatta alueen maantieteellisestä perifeerisyydestä. Korpelan kirjoittama *Idän orjakauppa keskiajalla: Ihmisryöstöt Suomesta ja Karjalasta* on ensimmäinen tutkimus, jossa pohditaan systemaattisesti orjakaupan vaikutusta Suomen historiassa. Korpelan kirjoitustyyli on populaari ja helposti omaksuttava, mutta teoksessa on hyvät lähdeviitteet tutkijan käyttöön ja sen yleisille on tieteellinen. Teoksen aikaskaala on viikinkiajalta 1600–1700-lukujen vaihteeseen. Maantieteellisesti katsannon ulkopuolelle on jätetty Skandinaavia, jossa orjien osuus yh-

teiskunnasta oli vielä viikinkiajalla arviolta 25 prosenttia. Korpela suuntaakin katseensa itään, kohti Volgan ja Dneprin kulkureittejä, jotka johtavat aina Keski-Aasiaan, Krimille ja Persiaan saakka.

Korpela esittelee hyvin orjuuden määritelmiä ja orjien tunnistamisen hankaluutta historiallisista lähteistä. Orjuuden merkitykset ja ilmenemismuodot voivat olla vaikeita ymmärtää nykyihmisille, joiden käsitykset ilmiöstä perustuvat mielikuviin puuvillaplantaaseilla työskentelevistä afrikkalaisista. Mielikuvat ovat median ja filmitieteellisuuden värittämiä eikä orjuudesta nykyään juuri puhuta, vaikka esimerkiksi laittoman työvoiman välittäminen tai prostituutio perustuvat samanlaiseen yksilön hyödyntämiseen ja hänen oman vapautensa ja määräämisoikeutensa riistämiseen. Orjilla on erilaisissa yhteisöissä voinut kuitenkin olla erilaisia sosiaalisia asemia eikä orjuutta voi kaikkialla määritellä samalla tavalla. Orjia on vaikea jäljittää kirjallisista lähteistä paitsi vaihtelevien statusten myös nimien vuoksi. Kaikki kauppaluettelot eivät sisällä mainintoja ihmisistä, vaikka useilla kauppapaikoilla tiedetään käydyn orjakauppaa. Kaukaa kotoisin ollut orja myös tavallisesti nimettiin uudessa yhteisössä paikallisella nimellä, joten orjan tai hänen alkuperänsä tutkiminen muodostuu hankalaksi.

Korpela esittää ihmisryöstöjen olleen yleisiä kulttuurisesti läheisten naapurikansojen välillä Itäme-

ren ympäristössä ja Baltian alueella vielä 1200-luvulla. Keskiajalla Euroopassa, muun muassa Ranskassa, toimi kastrointikeskuksia, joiden kautta eunukkeja välitettiin eteenpäin orjiksi. Tarkkoja kirjallisia lähteitä suomalaisista orjista ei ole olemassa, mutta novgorodilaisissa kronikoissa mainitaan vankien tuominen sotasaaliina Suomen alueelle tehdyiltä sotaretkiltä. Osa henkilöistä on voitu vapauttaa lunnaita vastaan, mutta osa on luultavasti päätenyt kaukaisille orjamarckinoille. Venäläiskronikoissa mainitaan useita kymmeniä ryöstöretkiä, jotka kohdistuivat Etelä-Lappiin, Keski-Suomeen, Hämeeseen ja Karjalaan rautakauden lopulta keskiajalle saakka. Korpelan mukaan Suomesta orjiksi joutuneiden määrä ei ole kuitenkaan voinut olla suuri, johtuen alueen syrjäisestä sijainnista ja kuljetusten hankaluudesta. Toisaalta vahvat, vaaleat ja sinisilmäiset yksilöt ovat olleet kysytyjä ja haluttuja, ja heidän vuokseen on voitu nähdä myös vaivaa.

Läntisessä Euroopassa orjuuden merkitys väheni ja lakkasi keskiajan kuluessa, mutta idässä sen merkitys jatkui pidempään. Suomen ja Karjalan toimimista orjien lähdealueena voisi mahdollisesti selittää uskonto, sillä monissa kulttuureissa eri uskontokuntaan kuuluvien käyttäminen oli sallittua. Esimerkiksi monet ortodoksiset maat eivät hyväksyneet toisten ortodoksien myymistä orjiksi, mutta pohjoismaisten ja balttilaisten ihmisten myynti Keski-Aasiaan ja

Persiaan oli sallittua ja melko yleis-
täkin vielä 1500-luvulla.

Historioitsijana Korpelalta sujuu erilaisten arkistolähteiden ja kroni-
koiden käyttäminen lähdemate-
riaalina lähes luonnostaan. Lisäksi
tutkimuksen apuna käytetään jon-
kin verran nimistöntutkimusta. Ve-
näjällä esiintyvien suomalaisperäis-
ten nimien taustalla voi olla monia
erilaisia syntytapoja, ja orjuus on
näistä vain yksi. Toisinaan Korpe-
lan tutkimus vaikuttaakin speku-
loivalta ja sitä vaivaa konkreettisen,
arkeologisten lähteiden puu-
te, minkä Korpela itsekin myöntää.
Toisaalta päätelmät ovat loogisia ja
niiden tueksi esitetään hyviä pe-
rusteita.

Arkeologiassa orjuudesta ja sen
vaikutuksista on viime vuosina
alettu puhua yhä enemmän. Syk-
sillä 2014 -järjestetyssä *European
Association of Archaeologists*
-konferenssissa orjuuden arkeolo-
giasta oli koottu kokonainen ses-
sio, jonka esitelmissä käsiteltiin or-
jien tunnistamista hautauksista,
orjakaupan merkeistä muinais-
jäännöksissä ja maisemassa, kuten
linnavuorilla, sekä geenitutkimuk-
sen mahdollisuuksista orjuuden
jälkien selvittämisessä. Jää nähtä-
väksi, miten esimerkiksi Suomen
rautakauden ja varhaiskeskiajan
vaihdetta tutkivat arkeologit otta-
vat Korpelan esittämät ajatukset
vastaan. Kirja herättää ajatuksia ja
sen pohjalta voi kummata uuden-
laisia näkemyksiä Suomen varhai-
sesta keskiajasta. Orjakaupan so-
siaalisten ja poliittisten ulottuvuuksien
selvittäminen auttaa ymmär-
tämään laajassa kontekstissa ajan-
jaksoa, jolta meillä ei ole omaa
kirjallista aineistoa. Ihmisryöstöjen
toisaalta satunnaisesta luonteesta
huolimatta siitä voisi ajatella jää-
neen havaittavissa olevia jälkiä.
Siksi en näe syytä, miksi teoksella
ei olisi vaikutusta myös suomalaisen
arkeologisen materiaalin tul-
kinnassa.

FM ULLA MOILANEN
TURUN YLIOPISTO